

TOEKOMST LANDELIJK GEBIED GRONINGEN

DEELGEBIEDSPAN
WESTERWOLDE

*met gebiedsgroep
afgestemde versie,
10 september*

CONCEPT

1. INLEIDING

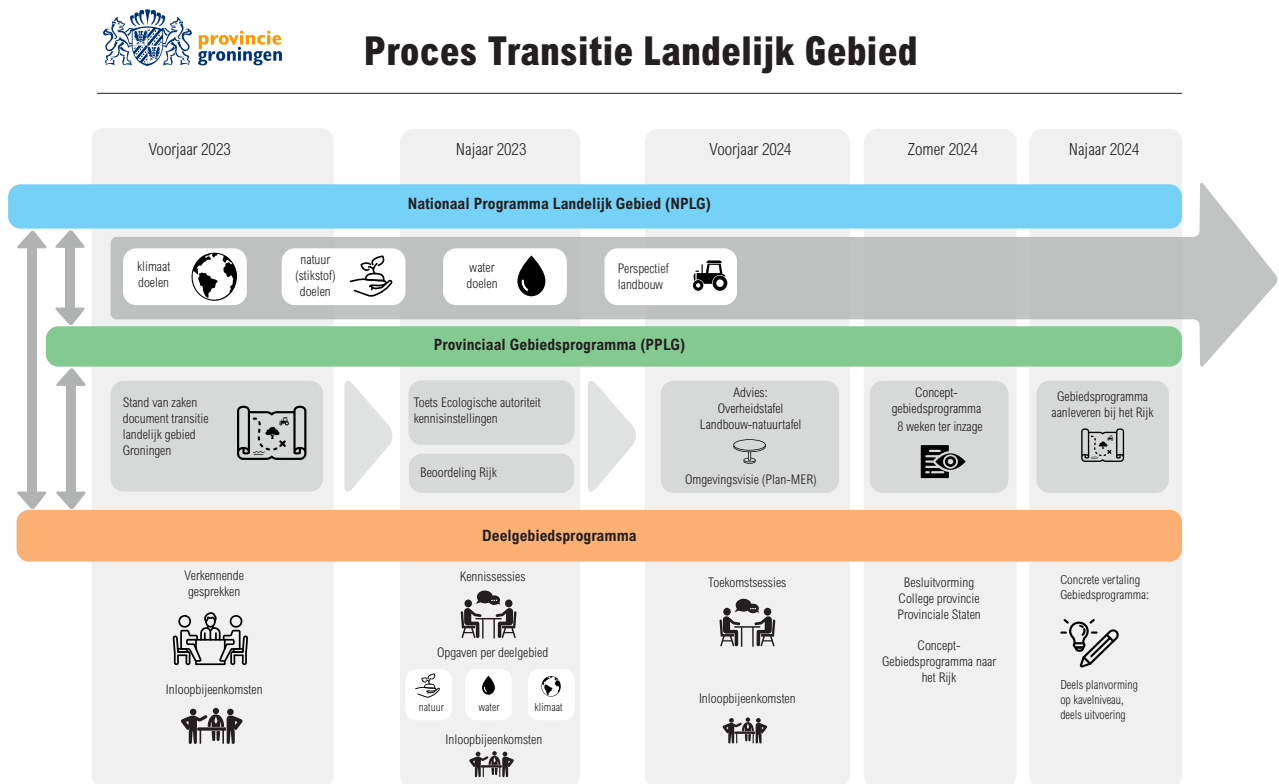
De afgelopen periode is toegewerkt naar een deelgebiedsplan met oplossingsmaatregelen op gebied van natuur, water en klimaat met perspectief voor de landbouw in Westerwolde. In dit deelgebiedsplan schetsen we welke mogelijkheden er zijn om in Westerwolde bij te dragen aan de genoemde opgaven en geven we aan hoe we in hiertoe zijn gekomen. De inhoud van dit deelgebiedsplan wordt ingebracht in het provinciale gebiedsplan TLG.

Het eerste hoofdstuk bevat het doorlopen proces tot het komen van dit deelgebiedsplan. Vervolgens geven we een doorkijk naar de toekomst in Westerwolde. In hoofdstuk 3 wordt de vertaling van de provinciale NPLG opgaven naar de gevraagde bijdrage voor Westerwolde gemaakt. In het hoofdstuk daarna worden de lopende initiatieven en projecten – Parels genoemd - als mogelijke maatregelen beschreven. In hoofdstuk 4 wordt een inschatting gegeven van de mate waarin deze Parels bij kunnen dragen aan de NPLG-opgave. Voor alle Parels geldt dat niet bekend is of er draagvlak voor is. Pas als besloten wordt uitwerking te geven aan deze projecten en initiatieven, zal uit de daaropvolgende stappen moeten blijken of er draagvlak en voldoende middelen zijn om ze te realiseren. Dit deelgebiedsplan sluit dan ook af met een voorstel voor het vervolg van het gebiedsproces in Westerwolde.

Bijlage 1 bevat een uitgebreide beschrijving van de Parels.

2. HET DOORLOPEN PROCES IN WESTERWOLDE

In figuur 2.1 is op hoofdlijnen weergegeven hoe het Nationaal Programma Landelijk gebied zich verhoudt tot de provincies en de deelgebiedsprogramma's. Onder de figuur is beschreven hoe het gebiedsproces in Westerwolde is doorlopen.

Figuur 2.1: overzicht Nationaal Programma Landelijk gebied met vertaling naar de provincie, de deelprogramma's en het tijdsplan.

Het gebiedsproces in Westerwolde is gestart met een brede informatieavond op 8 juni 2023 voor alle geïnteresseerden en belanghebbenden in het gebied. Het doel van de avond was om informatie te geven over de opgaven, waarvoor een oplossing wordt gezocht. Er waren voor de verschillende opgaven tafels ingericht met kaarten en achtergrondmateriaal, waar experts van provincie en waterschap uitleg gaven over de opgaven. De avond werd druk bezocht.

Na de zomer van 2023 is gestart met een voorbereidingsgroep om het gebiedsproces vorm te geven. In deze groep zaten leden namens de LTO, de Trekkerclub Westerwolde (agrariërs), Natuurmonumenten (namens de terreinbeherende organisaties), waterschap Hunze en Aa's, gemeente Westerwolde, recreatieondernemers, wandelnetwerk Westerwolde, provincie en Prolander. Deze groep is drie keer bij elkaar geweest om een tweetal bredere kennissessies en een sessie respectievelijk voor boeren en inwoners voor te bereiden.

Bijeenkomst kennissessie 20 november 2023 in de Gasterij Natuurlijk Smeerling

Het doel van de eerste kennissessie op 20 november 2023 was om met een groep van ongeveer 30 mensen uit de verschillende sectoren (landbouw, natuur, water, gemeente, inwoners) uit het gebied kennis te delen over het gebied en de opgaven. Er zijn presentaties door medewerkers van provincie en waterschap gegeven over de natuuropgave, landbouw, water en het klimaat.

De tweede bredere sessie op 12 februari 2024 die de groep heeft voorbereid was eveneens voor een groep van ongeveer 30 mensen uit verschillende sectoren en ging meer concreet en gekwantificeerd over de opgaven voor Westerwolde. Op verzoek van de landbouwvertegenwoordiging is op 14 december 2023 een speciale bijeenkomst voor landbouwers in het gebied georganiseerd. De avond werd bezocht door circa 100 agrariërs. Gedeputeerde Emmens was aanwezig voor een toelichting. Op 7 februari 2024 is een speciale avond voor inwoners georganiseerd, die tot dan toe nog weinig aan de verschillende sessies hadden deelgenomen. Er waren circa 30 mensen, die middels presentaties bijgepraat werden over de opgaven en aanpak in Westerwolde. Daarna is een tweede kennissessie georganiseerd.

Op 26 februari 2024 werd duidelijk dat de vertegenwoordigers van de landbouw weinig toegevoegde waarde zagen in het meedraaien in de voorbereidingsgroep. Zij waren van oordeel dat de inbreng vanuit het gebied onvoldoende geborgd was. Daarnaast heeft het ontbreken van toekomstperspectief, het onvoldoende in beeld hebben van dat wat allemaal in Westerwolde al is bereikt, de landelijke politieke discussie en daarmee onzekerheid over de toekomst van de landbouw, hebben de beide vertegenwoordigers doen besluiten deelname aan het gebiedsproces op te schorten.

Omdat zonder landbouw een gebiedsproces in de gekozen vorm weinig zin had, is besloten de voorbereidingsgroep op te heffen en verder te gaan met het inventariseren van de verschillende plannen en initiatieven die in Westerwolde lopen en opgezet worden. Onder de noemer "Parels" is in beeld gebracht hoe er door veel verschillende partijen gewerkt wordt aan (delen) van de TLG opgaven. Contact is gezocht met de mensen in het gebied die aan deze Parels werken. De informatie is verwerkt tot zogenaamde factsheets en deze zijn door de initiatiefnemers toegelicht op een bijeenkomst op 3 juni 2024. Deze parels zijn niet getoetst op draagvlak vanwege het stopgezette gebiedsproces.

Van enkele bijeenkomsten zijn verslagen terug te vinden op www.provinciegroningen.nl/westerwolde

Presentatie Parels Westerwolde op 3 juni 2024 in het Boschhuis te Ter Apel

2. KOERS VAN WESTERWOLDE RICHTING 2050

De deelnemers aan het deelgebiedsproces hebben niet gewerkt aan het gezamenlijk opstellen van een visie richting 2050. Wel werd breed gedeeld dat landbouw en dan met name akkerbouw de belangrijkste drager blijft in de open veenkoloniale gebieden en dat de Ruiten Aa en omgeving als natuur en recreatief gebied dient te worden behouden en ontwikkeld. In het gebied tussen het grootschalige akkerbouwgebied en het beekdal kan worden ingezet op een zachtere overgang. Het versterken van recreatieve en ecologische verbindingen tussen Hondsrug en de Ruiten Aa (oost-west) draagt bij aan het verbeteren van natuurnetwerken en vergroot het recreatief potentieel in het gebied.

Landbouw, we koesteren de akkerbouw en veeteelt in Westerwolde
Het deel van Westerwolde dat een veenkoloniaal bouwplan kent is van groot belang voor de productie van zetmeelaardappelen, suikerbieten en andere voedselgewassen. Westerwolde en in bredere zin Veenkoloniën worden gekenmerkt door grote arealen die zeer geschikt zijn voor akkerbouw onder andere omdat de waterstanden goed kunnen worden gereguleerd. Daarnaast bevindt zich belangrijke verwerkende industrie in de regio (m.n. Suikerunie en Avebe) en wordt op een gestructureerde wijze onderzoek gedaan naar landbouwinnovaties onder meer in de proefboerderij Valthermond. Er is ruimte om de landbouw door te ontwikkelen en, voor Nederlandse begrippen, grootschalig te produceren. Wel is de uitdaging en (maatschappelijke) noodzaak om de milieugebruiksruimte van de landbouw te verkleinen. De natuurwaarden in agrarisch gebied zijn onvoldoende en op onderdelen is sprake van overschrijding van waterkwaliteitsnormen voor gewasbeschermingsmiddelen en (in natte jaren) voor fosfaat en stikstof. Daarom moet de landbouw in het veenkoloniaal deel zich meer in balans met de natuur en binnen de milieugrenzen doorontwikkelen. Reductie van uitstoot van methaan en CO₂ maken onderdeel uit van deze doorontwikkeling. Het gaat om het benutten van kansen en kwaliteiten van het gebied én in het verbeteren van natuurwaarden.

Op de oude zandgronden langs de Ruiten Aa zijn landbouwpercelen relatief klein en is de afwisseling groot. Recreatie, landschaps- en natuurbeheer zijn daar kansrijk als neventak bij een agrarisch bedrijf. Door neventakken kan de agrarische bedrijfsvoering meer extensief zijn.

Water, voldoende water van goede kwaliteit voor iedereen.

Door klimaatverandering komt de aanvoer van zoet IJsselmeerwater onder druk te staan. Daarnaast zorgen extremere weersomstandigheden voor een toenemende invloed op het landgebruik. Het is niet vanzelfsprekend dat in droge perioden altijd voldoende water kan worden aangevoerd. Er wordt ook in Westerwolde steeds meer gebruik gemaakt van beregening via oppervlaktewater en daarmee neemt de watervraag verder toe.

Momenteel wordt onderzocht of het mogelijk is om water uit het gebied in natte perioden minder snel af te voeren en te benutten voor aanvulling van het grondwater. Dit grondwater kan dan in de zomer in droge perioden ingezet worden voor beregening. Hiermee kan wellicht voorzien worden in een deel van de verwachte toename van de watervraag in het gebied. Uitgangspunt blijft dat de huidige afspraken over aanvoer uit het IJsselmeer gecontinueerd worden.

Om te komen tot verbetering van de waterkwaliteit zet de landbouw in op doelsturing: maatregelen die meetbaar bijdragen aan concrete doelen. Gedacht wordt aan (nog meer) precisie bemesten, terugdringen van uitspoeling en afspoeling, het terugbrengen van gebruik van gewasbeschermingsmiddelen door ontwikkeling van resistente rassen en technische toepassingen waardoor gericht gespoten wordt alleen daar waar het nodig is (precisielandbouw). Het plan van de Stichting Innovatie Veenkoloniën¹ laat zien dat het halen van de doelen mogelijk is als samengewerkt wordt door agrariërs, ketenpartijen, kennisinstellingen en overheid.

¹ <https://www.innovatieveenkolonien.nl/wp-content/uploads/Gebiedsplan-Veenkolonien-A5-boekje-Def-LR.pdf>

Natuur, er is al veel gedaan maar nog ruimte voor versterking.

Westerwolde is landschappelijk en functioneel te onderscheiden in het beekdal van de Ruiten Aa, het akkerbouwgebied richting de Veenkoloniën, het landbouwgebied aan de Noordzijde en langs de Duitse grens overwegend een open akkerbouwgebied met een aantal bos-enclaves.

Het natuurnetwerk hangt samen met de landschappelijke en recreatieve kwaliteiten van Westerwolde. Er zijn mogelijkheden om de landschappelijke en natuurkwaliteiten te versterken door de NNN rond de Ruiten Aa af te ronden en verbindingen te creëren tussen de Hondsrug en het dal van de Ruiten Aa. Daarnaast kan in het Veenkoloniaal deel voor de realisatie van de groenblauwe dooradering aangesloten worden bij de bestaande structuren.

Bij de uitwerking van groenblauwe dooradering kan het voorwerk dat door de Agenda voor de Veenkoloniën is gedaan, betrokken worden (zie rapport 'Ontwikkelkaders voor groenblauwe dooradering in de Veenkoloniën' d.d. 29 november 2022). Deze opzet kan als raamwerk dienen voor de daadwerkelijke invulling van de groenblauwe dooradering in het Veenkoloniale deel van Westerwolde.

De provincie Groningen heeft in 2011 het uitvoeringsprogramma Bos en Hout (2021-2030) vastgesteld met als doel om 750 hectare extra bos en groene landschapselementen toe te voegen in Groningen.

Op een kanskaart is geïnventariseerd wat de meest logische locaties zijn, gelet op de karakteristieken van het Gronings landschap. In Westerwolde is 280 ha bruto zoekgebied voor nieuw bos en hout aangewezen.

3. NPLG OPGAVEN WESTERWOLDE

In de zomer van 2022 presenteerde het Rijk de opgave voor het landelijk gebied in haar Startnotitie voor het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG), met daarin doelen voor natuurherstel (met als onderliggende opgave de reductie van stikstof), water en klimaat. Deze opgaven zijn middels het Transitie Landelijk Gebied (TLG) op provinciaal niveau verder uitgewerkt. Vertaling van de provinciale opgave naar de deelgebieden heeft plaatsgevonden om een indruk te geven welke bijdrage vanuit het gebied verwacht gaat worden. Opgemerkt, een deel van de opgaven heeft nadrukkelijk een indicatief karakter omdat geschoven kan worden tussen de deelgebieden binnen de provincie. Voor de NNN-opgave geldt dit niet: deze is specifiek aan Westerwolde gekoppeld.

In de onderstaande tabel is de vertaling van de provinciale TLG-opgaven naar het deelgebied Westerwolde weergegeven. Voor de grijs gemarkeerde deelopgaven is nog niet duidelijk hoe hier op deelgebiedsniveau mee om te gaan.

Tabel 3.1: overzicht van thema's met deelopgave en gevraagde bijdrage deelgebied Westerwolde

Thema's met opgaven	Indicatieve bijdrage Westerwolde
Natuur	
N1. Natuurherstel Vogel en Habitatrichtlijn (VHR)-gebieden in 2030: aangewezen gebiedsdoelen**	Herstel hydrologisch systeem en stikstofdepositiereductie Lieftingsbroek
N2. Natuurherstel Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) in 2030: regionale doelen**	Diverse habitats (vochtige heide, heischraal grasland) 82 ha Overgangsgebieden langs beken: 80 ha Agrarisch natuurbeheer: grasland 60 ha, akker 10 ha Verbindingszones: Ter Haar- Ter Walslage, Veenhuizerstukken/Vledderbos-Ruiten Aa
N3 Hydrologische doelen N2000-gebieden	Herstel regionale en lokale grondwaterstromen door het dempen van sloten en het opzetten van het waterpeil in overgangsgebied rondom N2000-gebied Lieftingsbroek
N4. Ammoniakreductie (generiek) voor alle stikstofgevoelige N2000 in Nederland*	126 ton (8,7%)
N5. Stikstofreductie voor specifieke N2000-gebieden	Reductie depositie op N2000 Liefstingsbroek
N6. Realisatie restopgave Natuur Netwerk Nederland (NNN) (o.b.v. gegevens 2023, getallen deelgebieden afgerond op hele getallen)	116 hectare nog te verwerven (locatie is door Provinciale Staten begrensd in Provinciale Omgevingsverordening)
N7. Realisatie nieuw bos en houtige beplanting	Niet bepaald hoeveel hectare Westerwolde moet leveren. Een deel van het zoekgebied moet wel gerealiseerd worden; dat is een harde verplichting (zie K4). Het bruto zoekgebied in Westerwolde is 260 ha.

Thema's met opgaven	Indicatieve bijdrage Westervolde
N8. Groenblauwe dooradering	Houtige elementen 196 ha Niet-houtige natte elementen 245 ha Niet-houtige droge elementen 243 ha Totaal 2030: 885 ha
* = rekenkundige verdeling gemaakt door onderzoeksbureau CLM	
** = rekenkundige verdeling gemaakt door team Natuur	
Water	
W1. Waterkwaliteit	Voldoen aan KRW Opgave vooral gericht op chemische kwaliteit en op nitraatgehalte frea- tisch grondwater
W2. Grondwater	Uitwerken op provinciale schaal – niet op deelgebiedsniveau.
W3. Zoetwaterbeschikbaarheid	Geen verdeling naar deelgebied te maken
W4. Wateroverlast	Geen verdeling naar deelgebied te maken
Klimaat	
K1. Emissiereductieopgave broei- kassgasen veehouderij en akker- bouw*	0,017 resp. 0,026 Mton (13,6%)
K2. Koolstof vastleggen in land- bouwbodems*	0,0058 Mton (13,6%)
K3. Reductie van uitstoot broeikas- gassen veenweidegebieden en ove- rig veen**	Klassieke veenweide 40 cm drooglegging + onderwaterdrainage: 0,005 Mton CO2-equivalen- ten 20 cm drooglegging + onderwaterdrainage: 0,006 Mton CO2-equivalen- ten
K4. Koolstof vastleggen in bomen/ bos/natuur	Niet uitgesplitst naar Groningen en dus ook niet naar deelgebied. Er wordt vanuit gegaan dat de opgave wordt gehaald als er voldoende bos en houtige elementen worden aangeplant.
* = Rekenkundige verdeling gemaakt door onderzoeksbureau CLM.	
** = Rekenkundige verdeling gemaakt door provincie Groningen	

Voor een nadere toelichting op de opgaven wordt verwezen naar het Werkdocument opgaven en maatregelopties Transitie Landelijk Gebied provincie Groningen. Dit document is te vinden op de provinciale website, op de pagina's van de zeven deelgebieden: www.provinciegroningen.nl/deelgebieden.

4. PARELS WESTERWOLDE

In het deelgebied zijn de lopende projecten, initiatieven en ontwikkelingen verkend die relevant kunnen zijn voor de TLG-opgaven in Westerwolde. Deze zijn tot Parel benoemd en verder ingevuld door contact te leggen met de bij deze initiatieven betrokkenen. Enerzijds om inhoudelijk een scherper beeld van de Parel te krijgen en anderzijds om de potentiële bijdrage aan TLG-opgaven te kunnen inschatten. Ook is gevraagd wat er nodig is om de Parel te kunnen realiseren. Het kan gaan om geld, capaciteit, instrumenten, organisatie, contractueel enz. en hoe een eventuele versnelling aangebracht kan worden.

Wat opviel is dat er heel veel gaande is in Westerwolde. Er zijn veel verschillende groepen en initiatieven, die op de één of andere manier bij kunnen dragen aan het landelijk gebied in Westerwolde. Sommige Parels zijn concreet, anderen staan pas aan het begin, sommige zijn veelomvattend en ingrijpend, anderen kleinschalig en snel realiseerbaar. Niet van alle Parels is duidelijk of ze daadwerkelijk gerealiseerd kunnen worden. Dit kan te maken hebben met al dan niet beschikbare middelen, het hebben van voldoende draagvlak, het ontbreken van voldoende organisatiekracht, beschikbaarheid grond, enz. Toch zijn de in dit plan opgenomen Parels potentieel voldoende kansrijk om ze stuk voor stuk nader uit te werken, om ze een stap verder te helpen en mogelijk tot uitvoering te brengen. De Parels zijn onderling niet gewogen of op volgorde van belangrijkheid of kansrijkheid gezet. In tabel 4.1 is te zien aan welke NPLG doelen een parel naar verwachting bij kan dragen.

In een apart traject in het kader van Nationaal Programma Groningen is een inventarisatie gemaakt van projecten die leven in Westerwolde. Dit is gebeurd onder de noemer landschapswerkplaats via een gebiedsbijeenkomst in juni 2023 en heeft geleid tot een lijst met projecten een kansenkaart. Van deze informatie is dankbaar gebruik gemaakt in dit deelgebiedsplan. Een deel van deze projecten is ook benoemd als parel in dit deelgebiedsplan. Nadere informatie is te vinden op www.landschapswerkplaats.nl schetsboek Westerwolde.

Het kan goed zijn dat er nog veel meer initiatieven zijn, die (nog) niet in dit plan zijn opgenomen. Het voorliggende deelgebied plan is een momentopname. Nieuwe Parels kunnen in een vervolgetraject worden toegevoegd.

Er zijn in totaal dertien Parels in beeld gekomen. De Parels zijn hieronder kort toegelicht en de factsheets zijn in bijlage 1 opgenomen.

Draagvlak Parels

Het is onduidelijk welke Parels wel op voldoende draagvlak kunnen rekenen in het gebied en welke niet. De Parels zijn een weergave van plannen en projecten waar partijen in Westerwolde zich voor inspinnen. Uit de opsomming hieronder kan geput worden om de NPLG-doelen te realiseren. Als ingezet wordt op uitvoering van één of meerdere van de Parels dan zal bezien worden of draagvlak aanwezig is danwel kan worden gecreëerd.

4.1 Ecologische verbindingen

Afronding Natuurnetwerk Nederland (NNN)

Postzegellocaties 'Eindwagon-rapportage' Westerwolde:

Het inrichten van percelen binnen de NNN die recentelijk verworven zijn of aangemeld voor particulier natuurbeheer (postzegelplekjes). Verder worden alle ingerichte gebieden geschouwd om te kijken of het beheer bijdraagt aan de gestelde natuurdoelen en afspraken worden nagekomen. Zo nodig worden verbeterplannen gemaakt.

Diverse gebieden 'Eindwagon-rapportage' Westerwolde:

De locaties waar kansen liggen om de NNN af te ronden en te versterken zijn in kaart gebracht. Dit betreft onder andere Wessinghuizen, 't Stobke- Hofte, Vennenweg, Smeerling, Dikke Eikweg/Harpelerweg, Vlagtweddeveldhuis, De Strengen, Ellesinghuizen, Kempkebosweg Wessinghuizen en Lutjeloo.

Andere mogelijkheden voor verbindingen (buiten NNN):

De inrichting van de Natuurnetwerk Nederland-gebieden in het dal van de Ruiten Aa is anno 2023 grotendeels voltooid. De zone kenmerkt zich door zijn grote lengte maar ook door een beperkte breedte. Dit maakt de structuur kwetsbaar naast dat sommige gebieden behoorlijk geïsoleerd liggen. In diverse richtingen liggen er mogelijkheden/kansen om verbindingen te maken. Het betreft de volgende zones:

Verbindingszone Pagediep:

Voor een versterking in westelijke richting liggen er mogelijkheden door vanaf Onstwedde richting Stadskanaal het beekje Pagediep te reconstrueren. Plannen voor inrichting van dit beekdal liggen er al jaren en recentelijk (2022/2023) zijn opnieuw de mogelijkheden onderzocht door naar financieringsmogelijkheden en draagvlak bij de eigenaren van de gronden te kijken. Het belang van de ontwikkeling van een natuurgebied in dit beekdal ligt in de verbinding die gemaakt kan worden met de stroken NNN die bij Stadskanaal en Gasselternijveen liggen.

Verbindingszone Mussel Aa:

Richting het zuiden liggen er kansen in het beekdal van de Mussel Aa. Een deel van dit beekdal is tussen Onstwedde en Sterenborg/Ter Wupping reeds ingericht, maar het riviertje loopt stroomopwaarts in gekanaliseerde vorm door vanaf de N365 tot aan Kopstukken bij Mussel. Een verbinding tussen de Mussel Aa en het kanaal, en eventueel oostelijker met het EHS-gebied, draagt bij aan de versterking van landschappelijke en natuurlijke waarden en de verbreding van de huidige EHS.

Verbindingszone Bourtange:

De inrichting van het plangebied De Lethe – Brualer Sloot is in uitvoering waarmee een west-oost verbinding wordt gemaakt. Het plangebied ligt geheel in het noorden van Westerwolde en heeft via het water Boelo Tijdenskanaal een aansluiting op het EHS-gebied. Maar een meer robuuste, brede verbinding, bijvoorbeeld naar de grens met Duitsland, is een gewenste verbinding. Vanaf Wollinghuizen/Renneborg kan een verbinding worden gemaakt met het natuurgebied rondom Bourtange, met het Forst Arenberg en iets oostelijker met het Naturschutzgebiet Neuheeder Moor.

Voor het versterken van de verbindingen tussen natuurgebieden wordt ook aandacht gevraagd in de visie 'Westerwoldse Aa - de ontbrekende schakels' (2013), de 'Landschapsbiografie Westerwolde' en worden in 'Natuur in het landschap van Westerwolde' nog meer voorstellen gedaan voor de aanleg van verbindingszones in het gebied.

Het inventariseren van alle ideeën, het afwegen en het beoordelen van de haalbaarheid met een advies, is nodig om meer focus aan te brengen in de optimalisatie van het natuurnetwerk.

4.2 Regiodeal natuurinclusieve landbouw

Actieplan Groninger Akkervogels 2022-2030:

Akkerbouwers, Stichting Grauwe Kiekendief, Kenniscentrum Akkervogels (GKA), Agrarische Natuurvereniging Oost Groningen (ANOG), Staatsbosbeheer en waterschap Hunze en Aa's hebben voor vier deelgebieden - waaronder Westerwolde - een verbeterplan voor Akkervogels opgesteld.

Landschapsconvenant,

Een samenwerking tussen de provincie Groningen, Landschapsbeheer Groningen en 13 andere partijen voor het beschermen, herstel, ontwikkeling en beheer van het landschap. Het verhaal van het landschap moet behouden blijven voor komende generaties. Uitvoeringsagenda's worden per deelgebied opgesteld en zijn voor Westerwolde (ESsentie) gereed. Het convenant loopt dit jaar af maar partijen bekijken op welke wijze voortzetting mogelijk is.

ESsentie,

Het Westerwoldse esdorpenlandschap heeft nog veel intacte essen en escomplexen. Herstel van beplanting en het (micro-)reliëf van de complexen vergroot de herkenbaarheid en de leesbaarheid van het exclusieve esdorpenlandschap van Westerwolde. Uitgezocht kan worden onder welke voorwaarden en op grond van welke (landschaps) concepten Essentie kan worden opgeschaald naar andere karakteristieke essen in Westerwolde. Daarbij zijn - meer dan bij het project op de Westeresch te Veele- de cultuurhistorische landschapsconcepten leidend. Daarbij horen de typische bouwplannen van de klassieke es, waarbij het vooral gaat om de roggeteelt. Hierbij kan ook onderzocht worden of Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer kan worden ingezet om ook buiten het NNN kleinschalige extensieve akkerbouw te faciliteren.

4.3 Polder Binnenlanden

Het Ulsda gemaal moet visvriendelijker uitgevoerd worden om de vismigratie “Van Wad tot Aa” te verbeteren. Daarnaast is het peil van het afwaterende beheergebied als gevolg van maaiveldddaling door veeninklinking dusdanig gezakt, dat het gemaal dit waterpeil nog maar net kan bedienen. Beide kwesties maken dat het waterschap Hunze en Aa's onderzoek doet naar de toekomst van dit gemaal en het waterpeil in het beheergebied. Mocht ervoor gekozen worden om het waterpeil te verhogen, dat kan dit bijdragen aan het beperken van verdere veenoxidatie en daarbij behorende CO₂ uitstoot en maaiveldddaling. Dit vergt echter een brede afweging die verder gaat dan de taak van het waterschap.

4.4 Lieftingsbroek (N2000-gebied)

De natuurdoelanalyse Lieftingsbroek beschrijft de huidige toestand van het Natura 2000-gebied en de maatregelen die nodig zijn om de natuur te behouden en waar nodig te verbeteren. De provincie werkt aan de uitvoering daarvan.

4.5 Bedrijfsbodem- & waterplan

Het BedrijfsBodem- & WaterPlan (BBWP) is een praktische tool die gebiedsopgaven integraal vertaalt naar maatregelen per perceel. De tool geeft een goed onderbouwd inzicht in de kwaliteit van de bodem, het risico van overschrijding van de aanwezige opgaves en het effect van maatregelen op de opgaven als het gaat om uitstoot en uit- en afspoeling.

4.6 Agrarisch natuurbeheer- en landschapsbeheer

Een subsidie voor de uitvoering voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer vanuit provincies, waterschappen en het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB). Naast pakketten gericht op akkervogels zijn er recent pakketten toegevoegd voor leefgebied dooradering, de categorie waterkwaliteit en -kwantiteit en CO₂-reductie.

4.7 Adaptief peilbeheer

Het waterschap onderzoekt welke mogelijkheden er zijn om met behulp van een aangepast peilbeheer beter bestand te zijn tegen de effecten van klimaatverandering. Zo is het de vraag of de huidige gehanteerde droogleggingsnormen nog passen binnen de klimatologische ontwikkelingen. Nu wordt gestuurd op een natschade van maximaal 5% maar mogelijk dat het peilbeheer ook meer gericht moet zijn op het beperken van het areaal “te droog”. Nader onderzoek is noodzakelijk om juiste keuzes te maken.

4.8 Recreatieve ontwikkeling

Westerwolde algemeen

Westerwolde is een recreatieve parel. Het gebied van het dal van de Ruiten Aa is bijzonder fraai en cultuurhistorisch waardevol. In het gebied zijn veel wandel- en fietspaden die vooral in het zomerseizoen druk gebruikt worden. De transitie landelijk gebied biedt voor Westerwolde de mogelijkheid om het recreatieaanbod naar een hoger plan te trekken. Voor inspiratie kan gebruik worden gemaakt van inmiddels ontwikkelde cultuur- en landschaps toeristische concepten, zoals beschreven in onder andere Grensland Vestingland.

Kloosterenclave Ter Apel

De inspanningen van de Stichting Herinrichting Kloosterenclave dragen niet rechtstreeks bij aan de NPLG-doelen, omdat geen sprake is van de ontwikkeling van nieuw natuur en de bestaande natuur adequaat beheer wordt. Wel is het van belang om de Kloosterenclave te verbinden met andere recreatief aantrekkelijke punten en te combineren met de groenblauwe dooradering. Het streven om de toeristische aantrekkingskracht van de enclave en daarmee ook in bredere zin van Westerwolde te vergroten biedt kansen voor extra economisch perspectief.

4.9 Bosaanleg Vriescheloo

In het kader van het provinciale programma bos en hout worden terreinen verworven. Bij het opstellen van de inrichtingsschets, een samenwerking tussen provincie, gemeente, waterschap en omgeving, wordt invulling gegeven aan deze opgave zodat gestart kan worden met aanleg.

4.10 Groenblauwe dooradering (bermen, sloten en schouwpaden)

Voor het versterken van de Groen Blauwe dooradering kunnen in eerste instantie gronden in eigendom van de overheden (gemeenten, provincie en waterschap) ingezet worden. Bermen, sloten, schouwpaden en overhoekjes kunnen natuurvriendelijk ingericht en beheerd worden. Het waterschap wil dit mogelijk combineren met het herstel van taluds. In kaart wordt gebracht wat nu al natuurvriendelijk beheerd wordt en wat nog extra kan.

4.11 Voedseltuinen Westerwolde

Verschillende inwoners en ondernemers hebben voedseltuinen/-bossen ingericht, waar lokaal (biologisch) voedsel voor de lokale gemeenschap wordt verbouwd. De tuinen en bossen worden zodanig ingericht en beheerd dat zij voor insecten, kleine zoogdieren en vogels aantrekkelijk zijn. Zij dragen dan ook bij aan het vergroten van de biodiversiteit, naast dat zij bijdragen aan het versterken van de cohesie in het gebied en de beschikbaarheid van lokaal ecologisch verantwoord verbouwde producten. Er zijn momenteel 14 voedseltuinen/ bossen in Westerwolde.

4.12 Veenkoloniaal Bouwplan (Gebiedsplan IVK, bouwplan van de toekomst)

Een deel van Westerwolde kent een veenkoloniaal bouwplan. Stichting Innovatie Veenkoloniën heeft voor de veenkoloniën het gebiedsplan IVK opgesteld, waarin in kaart is gebracht wat moet gebeuren om de NPLG opgaven te halen met de nadruk op het bouwplan. De analyse uit dit rapport is ook van toepassing op het veenkoloniaal deel van Westerwolde behoudens het beekdal van de Ruiten Aa.

4.13 Mestverwaarding & kringloop nutriënten

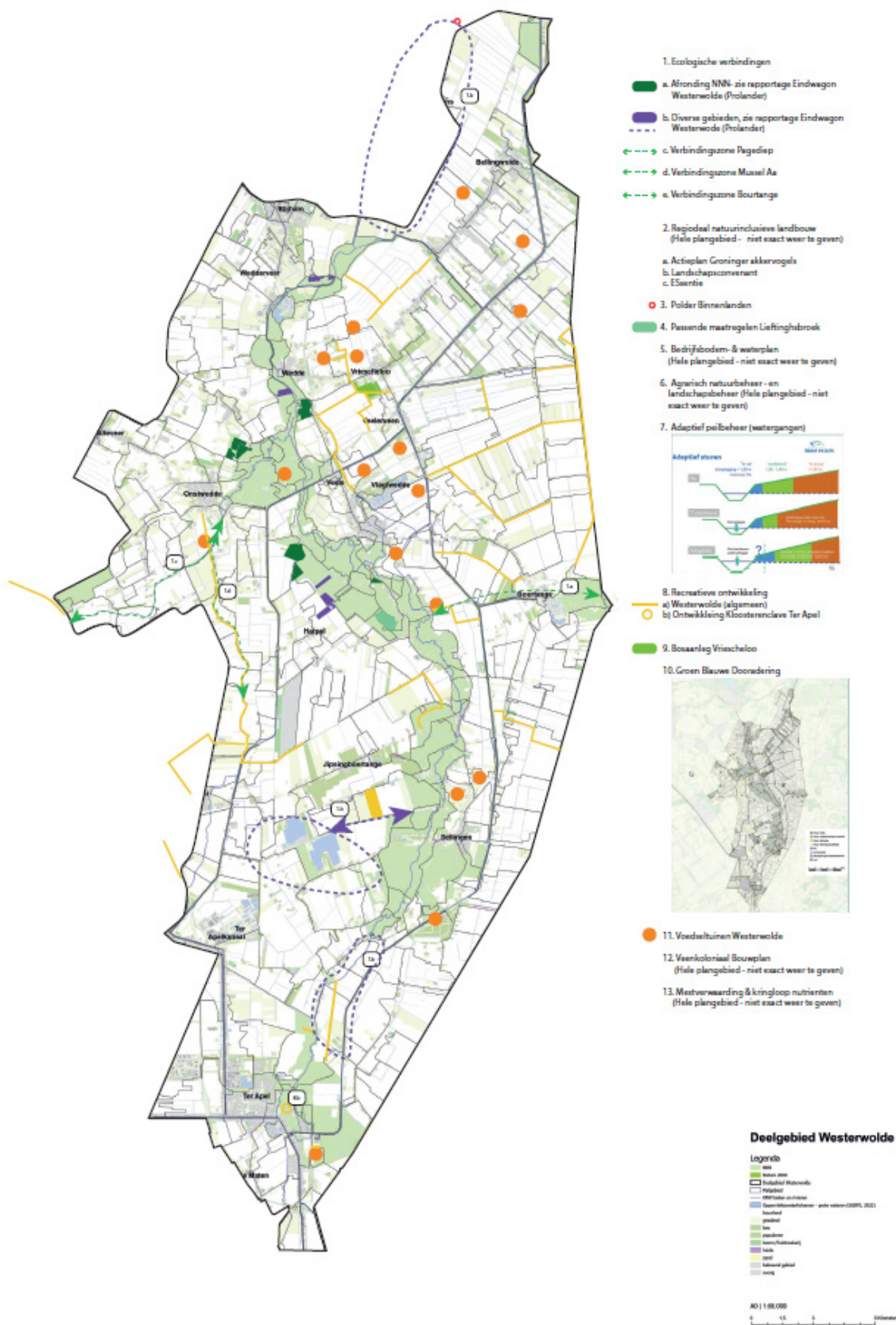
Mestafzet en mesttoepassing is een hot issue in de veeteelt en akkerbouw. Door vergisting van mest ontstaat methaan (biogas) en het restproduct digestaat dat goed te gebruiken is als meststof. Met de vergisting is de organische stof omgezet in gas maar de overige mineralen (stikstof, fosfaat en kalium) zijn nog beschikbaar als meststof. In Westerwolde zijn nog geen mestvergisters aanwezig. Onderzocht kan worden wat het vervallen van derogatie en het benutten van RENURE en mestvergisters kunnen betekenen voor een duurzame akkerbouw en veeteelt in het gebied.

Stichting Innovatie Veenkoloniën: is een samenwerkingsverband dat in 2012 is opgericht als onderdeel van *Agenda voor de Veenkoloniën*. In 2022 is het een zelfstandige stichting geworden met als (huidige) doel het bevorderen van innovatie in de Veenkoloniale landbouw en samen te werken aan een sterk, divers, toekomstbestendig Veenkoloniaal bouwplan met een duurzaam verdienvermogen.

Voor meer informatie: www.innovatieveenkolonien.nl

Waar mogelijk hebben de Parels een plek gekregen binnen de onderstaande deelgebiedskaart Westerwolde. Soms was dit niet mogelijk omdat de Parel betrekking had op een ontwikkeling die voor het hele gebied geldt. Niet wordt uitgesloten dat in de toekomst meer Parels worden toegevoegd.

Kaart 6: deelgebied Westerwolde met ligging van de Parel.

Overzicht Parel Westerwolde met verbinding opgaven

Een Parel kan aan verschillende deelopgaven van de thema's water, natuur en klimaat bijdragen. In tabel 4.1 is een matrix van de Parel en de verbinding met de deelopgaven opgenomen. Het is een inschatting, waarbij de intensiteit van de groene kleur aangeeft in welke mate de Parel bij kan dragen aan de verschillende doelen.

Tabel 4.1: overzicht met Parel en de verbinding aan de deelopgaven voor de thema's water, klimaat en natuur

Nr.	Parels Westerwolde	Water				Klimaat	
		Waterkwaliteit	Grondwater	Zoetwater-beschikbaarheid	Wateroverlast	Emissiereductie broeikasgassen veehouderij en akkerbouw	Koolstof vastleggen landbouwbodems
		W1	W2	W3	W4	K1	K2
1	<u>Ecologische verbindingen</u>						
	afronding NNN – Eindwagon Westerwolde						
	<i>Andere mogelijkheden voor verbindingen: (buiten NNN-gebieden)</i>						
	diverse gebieden, zie rapportage Eindwagon Westerwolde (Prolander)						
	verbindingszone Pagediep						
	verbindingszone Mussel Aa						
	verbindingszone Bourtange						
2	<u>Regiodeal natuurinclusieve landbouw</u>						
	actieplan Groninger Akkervogels 2022-2030						
	Landschapsconvenant						
	Essentie						
3	Polder Binnenlanden						
4	Passende maatregelen Liefstingsbroek						
5	Bedrijfsbodem- & waterplan						
6	Agrarisch natuurbeheer- en landschapsbeheer						
7	Adaptief peilbeheer						
8	<u>Recreatieve ontwikkeling</u>						
	Westerwolde (algemeen)						
	ontwikkeling Kloosterenclave Ter Apel						

Nr.	Parels Westerwolde	Water				Klimaat	
		Waterkwaliteit	Grondwater	Zoetwater-beschikbaarheid	Wateroverlast	Emissiereductie broeikasgassen veehouderij en akkerbouw	Koolstof vastleggen landbouwbodems
		W1	W2	W3	W4	K1	K2
9	Bosaanleg Vriescheloo						
10	Groen Blauwe dooradering (bermen, sloten en schouwpaden)						
11	Voedseltuinen Westerwolde						
12	Veenkoloniaal Bouwplan						
13	Mestverwaarding & kringloop nutriënten						
Legenda							
- draagt bij							
- draagt sterk bij							
- draagt sterk bij en ook relevant voor andere deelgebieden							

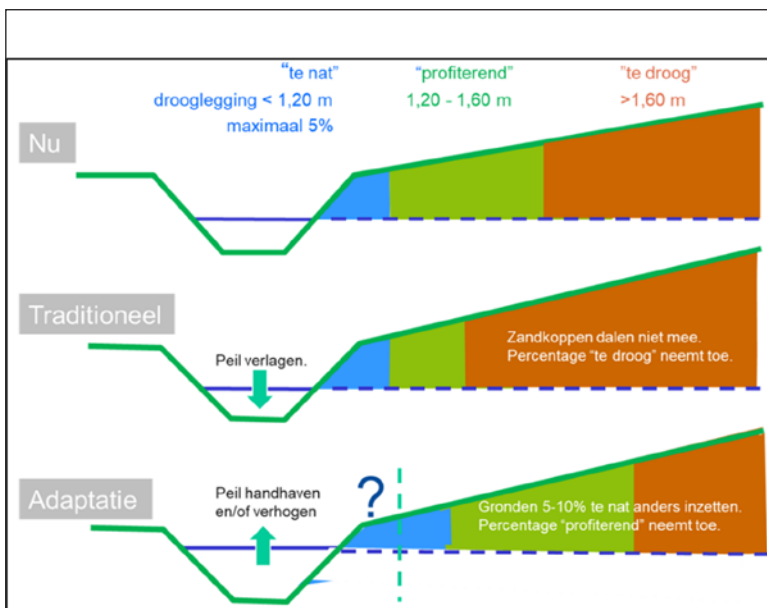
Klimaat		Natuur							
Reductie uitstoot broeikasgassen veenweide	Koolstof vastlegging bomen/bos/natuur	Natuurherstel Vogel- en Habitat richtlijn gebiedsdoelen	Natuurherstel Vogel- en Habitat richtlijn regionale doelen	Hydrologische doelen N2000-gebieden	Ammoniakreductie stikstofgevoelige N2000-gebieden	Stikstofreductie specifieke N2000-gebieden	Realisatie restopgave NNN	Realisatie bos en houtige beplanting	Groenblauwe dooradering
K3	K4	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8

Het beeld van de Parels in relatie tot de opgaven in Westerwolde per thema

Water

Het verbeteren van de waterkwaliteit is een kwestie van lange adem. Veel wordt verwacht van de samenwerking in het kader van Innovatie Veenkoloniën, mestverwaarding en de bedrijfsbodem- en waterplannen als het gaat om vermindering van gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en bemesting (precisielandbouw), innovatie en verdergaande robotisering.

Het ter beschikking hebben van voldoende zoet water is een grote zorg, waar zeker het waterschap Hunze en Aa's voortdurend aan werkt. Adaptief peilbeheer kan hieraan bijdragen, maar er zal nog veel uitgezocht moeten worden, voordat duidelijk is hoeveel dit kan bijdragen aan de zoetwater-beschikbaarheid. Het starten van praktijk-proeven kan helpen om hier meer inzicht in te krijgen. Een duidelijke opgave ligt er rond de polder Binnenlanden met het Ulsda gemeal. Ook hiervoor geldt dat nadere studie moet uitwijzen wat de toekomst is van dit gemeal en wat dit betekent voor de Ulsdapolder.

Figuur 4.2: Scenario's peilbeheer (bron: waterschap Hunze en Aa's)

Er zijn in Westerwolde twee zoeklocaties voor Aanvullende Strategische Voorraden (ASV's) aangewezen. Binnen deze gebieden wordt mogelijk in de toekomst grondwater gewonnen voor drinkwaterwinning. Het onderzoektraject bevindt zich nog in de startfase. Milieueffectrapporten worden gemaakt om de impact op de omgeving van waterwinning in beeld te brengen. Daarnaast wordt onderzoek gedaan naar de geschiktheid van de locaties voor drinkwaterwinning. Aard en omvang van deze initiatieven is momenteel nog onzeker; er is dan ook niet voor gekozen drinkwaterwinning als parel te benoemen. Nadere informatie is te vinden op de site van de provincie Groningen in het dossier water².

Landbouw

De landbouwers in het gebied willen samen met de verwerkende industrie vooruit en zijn gericht op duurzame ontwikkeling. Het gaat om gebruik maken van de innovatiekracht in het gebied en van de aloude samenwerking tussen akkerbouw en veehouderij in het kader van de (regionale) mestkringloop. Het is niet duidelijk welke invloed de afbouw van derogatie op het voortbestaan van veehouderijen in Westerwolde zal hebben. Derogatie kan dusdanig kostenverhogend werken dat bedrijven gedwongen worden te stoppen. Dit kan leiden tot vermindering van de ammoniakemissies en minder methaanuitstoot. Op de middellange termijn kan derogatieverlies ertoe leiden dat veel minder mest beschikbaar komt voor de akkerbouwsector.

Natuur

Er is al heel veel gerealiseerd in Westerwolde, met name rond de Ruiten Aa. Het afronden van de NNN lijkt goed mogelijk. Daarvoor en voor de in beeld gebrachte ecologische verbindingzones is het van belang dat er samen met de landbouwers gekeken wordt naar de mogelijkheden. Daarvoor kan een kavelruilcommissie in het leven worden geroepen, om dit ook daadwerkelijk te realiseren. Landbouwers hebben aangegeven hier

2 <https://www.provinciegroningen.nl/beschikbaarheidzoetwater/>

zeker aan mee te willen werken.

De inspanningen voor N2000 gebied Lieftingsbroek worden onder leiding van de provincie doorgezet. Het zal mede van de beschikbare middelen afhangen hoe snel hier over gegaan kan worden tot realisatie. De adviescommissie Lieftingsbroek werkt hier hard aan.

In de nu in beeld zijnde Parels is te weinig aandacht voor de bescherming van VHR-natuurwaarden buiten het Lieftingsbroek. De Parels dekken deze opgave slechts ten dele. In samenwerking met het gebied dient nader bepaald te worden wat nodig is om ook deze opgave te kunnen realiseren.

De groenblauwe dooradering blijkt op verschillende manieren versterkt te kunnen worden. De verschillende overheidsgronden van gemeenten, provincie en waterschappen kunnen verbreed worden en ingericht worden om dit netwerk te versterken. Voor het waterschap kan dat in bepaalde gebieden ook gecombineerd worden met het realiseren van taluds, die beter bestand zijn tegen overvloedige regenval en droogte. Er moet voldoende oog zijn voor langjarig beheer waar de beheerplannen de basis voor zijn. Meer aandacht voor kennis, ondersteuning, implementatie en uitvoering is noodzakelijk zodat de mogelijkheden benut worden en er sprake is van goed beheer. Ook de vele voedselbossen/tuinen die Westerwolde kent, kunnen bijdragen aan het versterken van het netwerk. De inwoners die betrokken zijn bij deze lokale initiatieven kunnen ondersteund worden in het versterken en uitbreiden van dit netwerk.

Van belang is om de versterking van de groenblauwe dooradering ook te koppelen aan het versterken van het wandel- en fietsnetwerk in Westerwolde en aan het verbinden van het Klooster van Ter Apel, de Burcht van Wedde en Bourtange.

Er is onder de agrariërs veel belangstelling voor Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer. Door het gebied te verruimen waar pakketten kunnen worden ingezet en door meer middelen ter beschikking te stellen, kunnen er veel meer hectares landbouwgrond bij gaan dragen aan leefgebieden voor met name de akkervogels van Westerwolde.

Een deel van de bos- en houtopgave kan gerealiseerd worden via de Parels (natuurontwikkeling rond Lieftingsbroek, bosaanleg Vriescheloo). Verder worden kansen gezien om bij de realisatie van de genoemde verbindingzones nieuw bos aan te leggen.

In het vervolg op het gebiedsproces is een gezamenlijke blik op de provinciale bossenstrategie goed om nieuwe/aanvullende locaties nog eens tegen het licht te houden.

Bij de uitwerking van de opgaven voor natuur is koppeling met recreatie belangrijk om het beleefbaar te maken. Bij diverse Parels doen zich kansen voor die bij de uitwerking van plannen een plaats kunnen krijgen. Zoning van recreatie ter plaatse van kwetsbare natuur is een aandachtspunt in de planuitwerking.

Klimaat

Het is niet goed te zeggen in hoeverre de Parels bij kunnen dragen aan de klimaatopgave in Groningen. Verondersteld wordt dat verminderen van uitstoot en het uitbreiden van natuur in zijn algemeenheid bijdraagt aan vermindering van uitstoot van broeikasgassen en toename van koolstofvastlegging.

Tot slot

Veel initiatieven en lopende projecten in het gebied dragen bij aan de opgaven water en natuur. Voor klimaat is de bijdrage het minst goed in beeld.

Tijd, budget en capaciteit (begeleiding en expertise) zijn de ingrediënten om lopende initiatieven/projecten te versnellen en opgaven te realiseren. In het gebiedsproces is niet gewerkt aan het in beeld krijgen van het draagvlak voor deze Parels. Dat zal bij de invulling per Parel aan de orde moeten komen.

5. VERVOLG GEBIEDSPROCES IN WESTERWOLDE

Uit de lijst van Parels blijkt dat er veel initiatieven, plannen en projecten zijn die bij kunnen dragen aan de opgaven. Zoals al eerder aangegeven kan het goed zijn dat er nog veel meer initiatieven zijn, die (nog) niet in dit plan zijn opgenomen. Het voorliggende deelgebied plan is een momentopname. Nieuwe Parels kunnen in een vervolgtraject worden toegevoegd.

Tijdens de Parelmarkt op 3 juni 2024 in het Boschhuis in Ter Apel hebben aanwezigen kunnen reageren op de daar gepresenteerde Parels. Er is vooral inhoudelijk gereageerd in de vorm van aanvullingen en ideeën. De vraag 'Wat nodig is nodig om de Parels verder te brengen' bleek duidelijk lastiger te beantwoorden. Uit gesprekken met aanwezigen kwam vooral de behoefte aan begeleiding en ondersteuning (projectmanagement) naar voren en ook leiderschap. Wie pakt het project op en gaat de partijen mobiliseren om voortgang te maken.

Afhankelijk van het type parel wordt qua financiën en andere voorwaarden gevraagd om (een combinatie van) procesgeld, beschikbaarheid van (soms forse) middelen via langjarige contracten, inzet van nieuw instrumentarium en grondbeleid.

Om de Parels in het gebied tot een succes te maken is er een structuur nodig die faciliteert, geld regelt, belemmeringen bij voortgang kan wegnemen en bestuurlijk commitment regelt. Gekozen kan worden voor het opstellen van een uitvoeringsprogramma, waarbinnen de huidige en mogelijk toekomstige Parels een plek krijgen. Er is een programmamanager nodig, die onder verantwoordelijkheid van de al bestaande gebiedscommissie Westerwolde zou kunnen werken. De gebiedscommissie heeft daarvoor een verbrede opdracht nodig. Voor de landbouwkundige initiatieven in het veenkoloniale deel van Westerwolde kan aangesloten worden bij het vervolg gebiedsproces Veenkoloniën, bijvoorbeeld onder de vlag van Innovatieprogramma Veenkoloniën.

BIJLAGE 1

Parels van Westerwolde

Uitgezonderd de Parels 1a en 1b (licht grijs), zijn de factsheets van de onderstaande Parels opgenomen.

NR	Parels Westerwolde
1	<i>Ecologische verbindingen</i>
a)	afronding NNN – Eindwagon Westerwolde
	Andere mogelijkheden (buiten NNN-gebieden):
b)	diverse gebieden, zie rapportage Eindwagon Westerwolde (Prolander)
c)	verbindingszone Pagediep
d)	verbindingszone Mussel Aa
e)	verbindingszone Bourtange
2	<i>Regiodeal natuurinclusieve landbouw</i>
a)	actieplan Groninger Akkervogels 2022-2030
b)	Landschapsconvenant
c)	Essentie
3	Polder Binnenlanden
4	Passende maatregelen Lieftingsbroek
5	Bedrijfsbodem- & waterplan
6	Agrarisch natuurbeheer- en landschapsbeheer
7	Adaptief peilbeheer
8	<i>Recreatieve ontwikkeling</i>
a)	Westerwolde (algemeen)
b)	Ontwikkeling Kloosterenclave Ter Apel
9	Bosaanleg Vriescheloo
10	Groen Blauwe dooradering (bermen, sloten en schouwpaden)
11	Voedseltuin Westerwolde
12	Veenkoloniaal Bouwplan
13	Mestverwaarding & kringloop nutriënten

Colofon

Uitgave provincie Groningen, september 2024

www.provinciegroningen.nl/westerwolde